

ASPECTE DIN VIAȚA UNOR MAHALALE BUCUREȘTENE ÎN PERIOADA 1900 — 1944 ¹

de ALEXANDRU CEBUC

Din punct de vedere edilitar-urbanistic orașul București s-a dezvoltat, decenii de-a rândul, în mod haotic, oglindind prin aspectul său totală lipsă de grijă a edililor de altă dată pentru buna gospodărire.

Atît la sfîrșitul veacului trecut, dar, mai ales la începutul secolului acestuia, Bucureștii înmănunchiază hibrid un mănunchi de peisaje citadine, răspîndite ca niște insule în suprafața enormă a unui tîrg învechit și mai ales sărac. În deosebi cartierele periferice rămîn neschimbate, cu ulițe înguste și întortochiate, cu locuințe insalubre, ridicate la întîmplare, fără nici o noimă, cu mahalale a căror suprafață se continuă și se confundă înglobînd zonele rurale din vecinătate.

În prima jumătate a sec. XX orașul își menține aceleași caracteristici tipice orînduirii capitaliste.

Vizitatorului orașului, îi apăreau în centru, bulevarde spațioase străjuite de vile elegante sau blocuri înalte, în timp ce periferia era lipsită de ori ce fel de realizări edilitare.

Un contrast deosebit de izbitor se prezenta între fosta groapă Floreasca, cu cocioabele ei, și, numai la 30 de metri mai departe, cartierul luxos unde huzurea burghezo-moșierimea și protipendada. Aspectul edilitar-urbanistic al Bucureștilor caracteriza cum nu se poate mai bine regimul de exploatare. Între centru și periferie burghezia ridicase bariere de netrecut.

Cartierele care aveau în perioada anilor 1900—1944 o situație deosebit de grea — Floreasca, Tei, Grant, Ferentari, Balta Albă și altele —, erau renumite pentru existența cu precădere a locuințelor insalubre, prin străzi nepavate și necanalizate.

„Floreasca” constituia un cartier de mizerie și suferință a celor ce-l locuiau. Aici erau gropile „Cornescu” locul de adăpost pe timpul iernii al numeroaselor șatre de țigani zlătari, care în corturi de pînză — îndurau un frig de 15 grade sub zero. Tot aici se aflau străzile Manu, Cornescu, Floreasca, Cerșetori, Puțul lui Zamfir, Popescu, Plăcintă, Ioanei —, toate nepavate, necanalizate, lipsite de apă și înțesate cu locuințe insalubre.

¹ Articolul face parte din lucrarea în pregătire „*Cartierele marginase ale Bucureștilor — ieri și azi*”.

Pe aceste străzi — numeroși funcționari mărunți, comercianți, birjari, meseriași se adăposteau în timpul nopții, câte 10—15 într-o cameră, dormind bolnavii cu sănătoșii laolaltă, favorizând astfel răspîndirea bolilor sociale¹⁾.

Specula practică în centrul orașului în *problema locuințelor* — cu toate că și aci se găseau imobile absolut insalubre și chiar periculoase de locuit, datorită lipsei de rezistență și stării de degradare în care le lăsau proprietarii — determina populația săracă să își găsească adăpost la periferia orașului.

Din aspectul pe care-l prezentau mahalalele Bucureștilor se poate trage concluzia că populația a construit cum a vrut și cum a putut, numai să aibă unde se adăposti. Locuințele erau fie în formă de case cu una sau două încăperi, fie case tip vagon, cărora li se adăogau în permanență câte o încăpere în care se îngrămădeau toți membrii familiei.

Din dorința avidă de îmbogățire, începînd încă din veacul al XVIII-lea proprietarii moșiilor din jurul Bucureștilor au început să-și parceleze posesiunile, fapt care s-a accentuat în special la sfîrșitul veacului XIX și începutul celui actual... Ca o consecință, procesul de întindere a cartierelor din jurul Capitalei s-a accelerat.

Interesant este de observat faptul, că numai în anul 1930, în fostele comune suburbane, actuale cartiere mărginașe, „din 1381 locuințe făcute în acel an, 61% sînt din paiantă și numai 39% din zid, ceea ce ar reveni, la o medie de 2,4 încăperi pentru o locuință din care o încăpere e sălița bucătăriei“²⁾.

Procedul — patriarhal, ca să nu spunem primitiv — de ridicare a locuințelor periferice, în Bucureștii de la începutul veacului acestuia, este cunoscut pe baza unor mărturii contemporane.

Pe un loc ales se băteau patru sau șase pari, pe aceștia instalîndu-se o armătură subredă de șipci rare, dispuse dublu. Între șipci se introducea pămînt amestecat cu paie, adesea și cu piatră sfărîmată. Alte ori parii susțineau o împletitură de nuiel, apoi bulgărită, sau, între pari se depuneau chirpici suprapuși în rînduri. Zidurile fiind astfel înălțate, se așezau ușile și ferestrele, iar la urmă, acoperișul înjghebat din carton, șindrilă sau stuf³⁾.

Locuitorii care doreau să-și ridice în acest fel casele, aduceau, în primul rînd, de pe unde puteau materialele — construcția propriu zisă începînd în ajunul unei sărbători care dura două-trei zile, la capătul acestora locuința fiind terminată.

Atunci casa — „clădită“, și ocupată, apărea ca o realitate de care cu sau fără voie organele administrative trebuiau să țină seama.

În aceste condiții cartierele mărginașe se măresc și se aglomerează fără a avea instalații de apă, lumină, canal etc.

Așa s-au construit în jurul orașului numeroasele cartiere, fără ca organele de stat ale regimului burghez-moșieresc să se sesizeze prea mult.

În presa vremii și în special în numeroasele documente păstrate este descrisă în culori foarte vii situația din aceste cartiere. Populația era compusă din muncitori cu ziua, hamali de prin piețe, tăietori de

¹⁾ „Epoca“, an VIII, (1906) nr. 259, (21 oct.) p. 2.

²⁾ Gh. Virtosu, *Locuințe pentru populația nevoiașă și problema comasărilor*, Buc., f.d.

³⁾ Gh. Virtosu, *op. cit.*, p. 38.

lemn, unii cîştigînd cîte 1—2 şi chiar 3 lei pe zi, iar alţii fiind complet lipsiţi de venituri. Viaţa acestor oameni era cît se poate de grea.

Înfăţişarea clădirilor în care locuiau era cu totul necorespunzătoare din punct de vedere igienic : neluminate, fără aerisire, unele şi igrasioase, situate în genere sub nivelul străzii ¹⁾.

Pe strada Ursului era semnalată la nr. 17 o casă locuită „cu zidurile alterate, crăpate şi deplasate din poziţia naturală” ; „şi lemnăria este putredă — notează documentul — aşa că ameninţă să cadă” ²⁾.

Casă acoperită cu stuf în mahalaua Colentina

Unii cetăţeni făceau deseori sesizări către organele primăriei prin care spuneau : „casa din str. Plevnei 81 este umedă, insalubră şi crăpată, zidurile ameninţă cu prăbuşirea pe cei ce o locuiesc” ³⁾. Un anunţ asemănător semnală un caz tot atît de grav : locatarii unui imobil din str. Popa Petre nr. 13, se aşteptau — din zi în zi — la prăbuşirea casei ⁴⁾, fiind lipsiţi cu totul de posibilitatea de a o repara.

Aceşti oameni lipsiţi de condiţii igienice de locuit, alţii chiar fără posibilităţi de adăpostire, se hrăneau cît se poate de prost, consumînd în special produse vegetale ieftine, fapt ce cauza o subalimentaţie cronică.

¹⁾ Arhivele Statului Buc., *Prim oraş. Buc.*, dos. 540/1900, fila 5, 49, 50.

²⁾ *Ibidem*, dos. 697/1901, fila 106 ; a se mai vedea cazuri similare la filele 97, 100, 102, 103, 104, 109, 110, 111, 132, 134, 138, 142, 143 etc.

³⁾ *Ibidem*, dos. 643/1903, fila 20.

⁴⁾ *Ibidem*, fila 139 ; a se vedea şi filele 144, 147, 149, 173, 174, 178, 190, 214, 222, 336 care cuprind aspecte similare ale problemei.

Singurii beneficiari ai acestei situații despre care, pe drept cuvânt se spune că le mergea bine, erau numeroșii cârciumari din cartierele periferice.

„Cârciumarii de prin acel loc — notează un martor al vremii — fac cele mai bune afaceri decât toți ceilalți negustori la un loc”¹⁾.

În numeroase cazuri masele muncitoare au luat poziție împotriva acestei stări de lucruri.

Din inițiativa muncitorilor de la atelierele Căilor Ferate, în ziua de 10 mai 1909, în sala Băilor Eforiei a avut loc un miting la care au participat numeroși lucrători din toate întreprinderile Capitalei. În urma dezbaterilor ce au avut loc, s-a votat o moțiune prin care arătau situația grea în care se găsea populația săracă a Capitalei, din cauza permanentei scumpiri a traiului. În încheiere participanții la această mare întrunire arătau :

„Aprobăm cu totul memoriul alcătuit de comitetul executiv al meseriașilor, împreună cu comitetul de acțiune de 100 prin care se arată situația critică în care ne aflăm, cauzele scumpirii traiului și măsurile ce ar trebui luate pentru ușurarea lui.

Acest memoriu să fie înaintat domnului prim-ministru și ministru de interne și domnului Primar al Capitalei, pe care îi rugăm să ia cât mai neîntârziat măsurile cuvenite pentru ușurarea traiului”²⁾.

În numeroase plingeri adresate Primăriei de către locuitorii cartierelor periferice se arătau cât de proaste erau ulițele, casele și toate celelalte condiții de viață ale maselor de oameni ai muncii, cetățeni ai Bucureștiului.

„Pe marginea drumurilor, cocioabele nefericiților „locuitori ai capitalei”, din mahalalele infernale, abia se mai disting din prăfăria grozavă și pomii sădiți pe ici-colo, de dragul umbrei par ninși de albi ce sînt — la miez de vară — ce condiții admirabile pentru tot soiul de epidemii”³⁾.

În cartierele Grant și Crîngași, locuite în general de lucrători de la Căile ferate, nu existau nici cele mai elementare condiții edilitare. Pe strada Crîngași, lipsită în timpul nopții de lumină, cu un singur puț ce alimenta cu apă locuitorii acestei părți a cartierului, viața era deosebit de grea. O parte a șoselei Giulești era locuită, iar cealaltă străjuită de numeroase linii de cale ferată.

Cartierele Crîngași și Grant din jurul liniei ferate, erau total neglijate de edilii orașului. Neajunsurile locuitorilor din aceste cartiere sînt tot mai des întîlnite în unele articole cu caracter social, strecurate în presa vremii. Locuitorii se plîngeau permanent de chiria excesiv de mare ce li se percepea de către proprietari. „La noi chiria înghite a treia parte din venitul gospodăriilor din clasa de mijloc și de jos”⁴⁾, iar pentru chirie, lumină, apă și transport se ridicau pînă la 43,4% din totalul cheltuielilor.

Din cauza scumpetei chiriilor, familiile nevoiașe se vedeau silită să sacrifice orice pretenție de confort, îngrămădindu-se în cîte o cameră ori două, transformînd în camere de locuit și bucătăriile.

¹⁾ „Voința națională”, an XV (1908), nr. 6823 (5/18 martie), p. 1.

²⁾ „Minerva”, an I (1909), nr. 145 (12 mai), p. 2.

³⁾ *Ibidem*, an II (1910), nr. 558 (7 iulie), p. 1.

⁴⁾ „Dimineata”, an VII (1910) nr. 2348 (14 sept.), p. 1.

Nici zece ani mai târziu situația din cartierele amintite nu era schimbată. Ba mai mult, din cauza măririi numărului populației, aceste cartiere mărginașe devin și mai aglomerate, mizeria și mai mare. Cartierele Floreasca și Tei nu au nimic schimbat din situația de mai înainte. „Parcurgînd străzile cartierului Floreasca n-am găsit decît unele cu pavajul stricat, iar cele mai multe fără pavaj. Majoritatea locuitorilor sînt ca și în Tei, lucrători cu brațele, lucrînd aproape la aceleași fabrici, sau pe unde găsesc și avînd de făcut aceleași plîngeri ca și cei din Tei”¹⁾.

Locuință pe șoseaua Giurgiului

La 19 iulie 1922, un invalid de război, locuitor din cartierul Filantropia, trimitea unui ziar o scrisoare în care, în numele cartierelor Filantropia, Sf. Vineri și Puțul lui Crăciun, arăta că mai toți cei peste 10.000 de oameni ce locuiesc aceste cartiere sînt meseriași și mici funcționari. Aceștia lucrînd în meserii unde prin specificul muncii la ateliere se murdăresc, au nevoie de apă, dar acest mijloc de curățenie le lipsea.

„Știți cite cișmele au cei peste 10.000 de locuitori? numai două „oficiale”. Una pe șoseaua Filantropia colț cu str. Aurelian și alta în Călea Griviței, mai sus de cimitir... Poate oare să ajungă cîteva cișmele la mai bine de 10.000 de locuitori?... Îl poftim pe domnul doctor (al Primăriei) să vină prin cartierul nostru să mai stăm de vorbă și să-i arătăm multe lipsuri”²⁾.

¹⁾ „Dimineața”, an XVII (1920), nr. 5033 (12 iulie), p. 2.

²⁾ *Ibidem*, an XIX (1922), nr. 5641 (19 iulie), p. 3.

Despre condițiile grele de viață își aminteau de obicei politicienii vremii numai în preajma alegerilor, când, speculând situația mizeră în care oamenii trăiau, făceau o propagandă demagogică care însă era uitată întotdeauna după campaniile de alegeri. Același document ne demască această stare de lucruri.

„Să-i mai amintim că înainte de alegeri ni s-au promis toate bunătățile contra voturilor noastre... Acum poate cu pravoslavnică holera să facem ceva! Sau curăță Primăria sau ne curăță holera pe noi și cu noi și pe domni de la Primărie“¹⁾.

Numeroși cetățeni din cartierele „Veseliei“, Tabaci, Văcărești, Du-dești, Tei, Floreasca și chiar din centrul capitalei, expediau scrisori la diferite redacții de ziare și chiar unor persoane sus-puse, arătând situația în care se găseau; dar de fiecare dată, chiar și atunci când oficialitățile mergeau la fața locului și constatau, toate rămăneau numai în stadiul de mai înainte.

Locuitorii cartierului Cîmpul lui Stiefler semnav un memoriu în iunie 1922 către primăria Capitalei, în care se plîngeau de faptul că în întreg cartierul nu există în timpul nopții nici măcar un singur felinar „locuitorii care eventual vin mai târziu sînt expuși a fi atacați de răufăcători, iar furturi se pot întîmpla foarte des“²⁾. Aducînd la cunoștință starea deplorabilă și mizerabilă în care se găsea acest cartier, semnatarii cereau:

„1) a se lua măsuri pentru ridicarea gunoierelor depozitate la capătul străzii Popa Balint dinspre șoseaua Doamnei, care este o continuă primejdie pentru sănătatea noastră;

„2) a se pune cel puțin 3 felinare pentru iluminarea cartierului pentru a ne scoate din întuneric.

„3) a se dispune alinierea str. Popa Balint conf. cu planul existent la serviciul Cadastru, această stradă fiind singura pe unde putem comunica cu restul orașului și cu instituțiile și fabricile unde locuitorii cartierului sînt ocupați“³⁾.

Așa cum reiese însă din plîngerile repetate ce le făceau locuitorii, acestea nu erau luate în seamă, fiind înaintate ca simple acte la dosar în arhiva primăriei.

Specula pe care o făceau unii proprietari cu casele în București constituia una din răcilele de pe urma căreia aveau foarte mulți de suferit.

În magazine vechi de 20—30 de ani care nu prezentau nici un fel de siguranță pentru a locui în ele, proprietarii lacomi de bani improvizau locuințe sau dependințe pentru ca apoi să le închirieze.

Un locatar de pe str. Buzzești se plîngea în august 1922 Primăriei că este îngrijorat de pericolul de incendiu ce-l prezenta imobilul din str. Buzzești nr. 57: „proprietarul caselor — un îmbogățit de război dar lacom și avid de a se îmbogăți și mai mult, a transformat toate bucătăriile din imobilul său din str. Buzzești 57 în camere de locuit spre a încasa cîte 15.000—20.000 lei chirii iar 5—6 magazine vechi dărîmături ce abia se mai țin, le-a transformat în bucătării așezîndu-le mașini de gătit. Aceste magazine care sînt putrede, cu o singură scînteie pot provoca un incendiu de nedescris.....

¹⁾ „Dimineata“, an XIX (1922), nr. 5641 (19 iulie), p. 3.

²⁾ Arhiva Centrală a SPC (PMB), Sect. Tehnică, dos. 483/1922, nenum.

³⁾ *Ibidem*.

Nu găsiți dvs. că această avidă goană după bani poate produce un mare incendiu în întreg cartierul ?" ¹⁾).

Această stare de lucruri o reclamau și locatarii de pe fosta str. Marămureș nr. 10 care, printre altele, cereau „a se dispune o anchetă la fața locului spre a constata înșalubritatea acestui imobil care amenință din zi în zi a se dărîma pe chiriașii ce locuiesc în acest imobil” ²⁾).

Dar cei ce erau puși să rezolve atari stări de lucruri, în repetate rînduri, datorită banilor ce-i primeau de la proprietari, nu luau nici o măsură pentru a rezolva plîngerile oamenilor muncii.

Cartierul „Veseliei”, situat la o depărtare de 20 de minute de gara Filaret, se întindea între șina drumului de fier Filaret—Giurgiu, șoseaua Ferentari și cîmpia Ferentarilor. „De ce i-o fi zicînd cartierul „Veseliei”, nu pot să pricep”, relata un trecător „pentru că numai veselie nu este prin partea locului.”

...După ce colindînd strada Păunașul Codrilor, calea Georgescu, Mircea Eustațiu și alte ulicioare și ulițe, ajung în strada Nae Dumitrescu, unde locuiește Tănase Rigopol.

Îl găsesc zăcînd în pat. A fost împușcat în picior la 13 Decembrie 1918, în Piața Teatrului, și de atunci zace în pat.

Șade într-o singură cameră, mică, umedă și întunecoasă, împreună cu soția și copiii săi (4) și exprim mirarea cum pot să stea atîtea persoane într-o cămăruță și el cu amărăciune îmi spune — Să te duci să vezi cum stau alții în camere mai mici ca acestea și cum trăiesc și te vei minuna ³⁾).

Majoritatea locuitorilor cartierului Ferentari în această perioadă o formau lucrători și lucrătoare de la fabricile „Vulcan”, „Wolf”, „Aries”, fabricile de chibrituri, uleiuri, vopsele și mici slujbași din gara Filaret.

În afara numeroaselor necazuri și neajunsuri pe care le aveau de suportat acești oameni în fabricile în care lucrau, acasă veneau altele și altele, printre care și lipsa de apă. Pe strada Pieptănari, în anul 1922 era o singură fîntînă destinată a alimenta cu apă o populație de peste 2.000 de oameni. Desigur că aceasta era un mare neajuns.

„Femeile se scoală de la 4 dimineața și fac coadă la gura cișmelei” ⁴⁾. Într-un document din vara anului 1923, printre altele, se arată referitor la starea necorespunzătoare în care se găseau locuințele din cartierele Bucureștiului: „În str. Pomu Verde nr. 4 ... se afla o casă care a fost lovită de aeroplan din timpul războiului pe care a dărîmat-o în mare parte, iar restul ce a mai rămas amenință cu căderea dintr-un moment în altul și cu toate acestea este locuită de 5 persoane, care la un moment dat pot risca să rămînă sub dărîmături” ⁵⁾.

O situație similară se putea întîlni și în str. Orlando nr. 6 A și B. Corpul din stînga împreună cu dependințele „este în stare de insalubritate, fiind complet ruinat urmînd a fi evacuat și dărîmat” ⁶⁾, iar referitor la corpul din dreapta, același document spune: „construcții vechi, avînd parte din soclu mîncat și plin de igrasie, giurgiuvelele ferestrelor stricate, tabla de

¹⁾ Arhiva Centrală a SPC (PMB), Secț. tehnică, dos. 478/1922, nenum.

²⁾ *Ibidem*, fila 1. Plîngerii similare a se vedea și în dos. 479, 480, 481.

³⁾ „Dimineața”, an XIX (1922), nr. 5637 (14 iulie), p. 4.

⁴⁾ *Ibidem*.

⁵⁾ Arhiva Centrală a SPC (PMB), Secț. Tehn., dos. 479/1923 f. n.

⁶⁾ *Ibidem*, dos. 480, f. n.

pe acoperiș găurită înlocuită pe alocuri cu carton. Dependențele aflate în legătură cu acest corp de casă, parte amenință prăbușirea, parte s-au și prăbușit deja" ¹⁾).

De la an la an, locuitorii acestor cartiere s-au tot plîns de lipsurile pe care le îndurau, dar tăcerea și indiferența oficialităților se menținea. Același cartier al „Veseliei” din apropierea gării Filaret, lipsit de orice îngrijire din partea edililor orașului, era populat de peste 10.000 de cetățeni în anul 1925. „De ceea ce îndură oamenii — și sînt vreo 10.000 — nu știe probabil decît arhivarul Primăriei care de aproape două decenii le colec-tează petițiile” ²⁾).

Aspectul cartierului Ferentari, din ale cărei 87 străzi numai 12 erau recunoscute de către oficialități, nu se deosebea cu nimic de numeroasele sate din țara noastră din acea perioadă. Un document al vremii (din 1925) ne prezintă cartierul cu „aceleași drumuri nepavate. Din str. Ferentari, un fel de stradă rurală, cu bordeie acoperite cu șindrilă, o cramă părăsită și o treucă în marginea unei fundături, unde se adapă vacile, și pînă în „Pău-nașul Codrilor” cealaltă extremă spre Belu, nici un felinar.

În acest cartier, așa cum a relatat și un martor ocular, fiecare cetățean putea să aibă veleități de arhitect, fiecare își putea ridica o casă — indi-ferent materialul din care o confecționa, forma, sau locul de amplasare. „De aceia, în cîmpul „Veseliei” e o colecție încurcată de ulițe și fundături, de case turtite și bordeie abia vizibile, un cartier în care ordinea arhitec-tonică e o utopie... Pînă în comuna Măgurele, și de aci pînă în Jilava, omul nu știe alt dușman, decît ploile, alt sport decît salturile peste șanțuri” ³⁾).

Lipsa de lumină pe străzi, lipsa de apă, în tot cartierul existînd un singur „puț cu ciutură” („căci în acest cartier oropsit, nici chiar sacagii nu există; cît privește medic, dispensar, farmacie, nici pomeneală” ⁴⁾), toate acestea erau înlocuite cu cele 92 de cîrciumi, la o populație de 10.000 de locuitori, revenind de fiecare cîrciumă 108 locuitori, sau „considerînd la un sfert numărul copiilor, de familie, o cîrciumă la 27 de guri” ⁵⁾).

Lăcomia la care erau îndemnați cîrciumarii din cartierul „Veseliei”, făcea ca toți oamenii necăjiți să fie jecmăniți în modul cel mai rușinos.

Într-o scrisoare din decembrie 1925 se arată: „Cine să amintească cîrciumarului că lăcomia lui e pierzania băutorului, că fiecare păhărel de spirt, saltă cu un centimetru cuțitul de la cingătoare? La 92 de cîrciumi un singur gardist și acesta sechestrat la comisariat cu treburile de cancelarie. În cartierul „Veseliei” nu-i nici un dispensar, nici un medic. În schimb există două cimitire” ⁶⁾).

Această stare de lucruri, încurajată de regimul burghezo-moșieresc, ducea desigur la răspîndirea alcoolismului. O situație similară se putea în-

¹⁾ Arhiva centrală a S.P.C. (PMB), Sect. Tehnică dos. 479/1923, nenum.

²⁾ „Dimineața”, an XXI (1925), nr. 6846 (10 dec.), p. 3.

³⁾ *Ibidem*, nr. 6839 (4 dec.), p. 8.

⁴⁾ *Ibidem*, nr. 6846 (10 dec.), p. 5.

⁵⁾ *Ibidem*, nr. 6847 (11 dec.), p. 5.

⁶⁾ *Ibidem*.

timni și în cartierul „Tei“, unde, conform statisticilor vremii, existau peste 150 de cârciumi¹⁾, în cadrul cărora, numai în cursul anului 1924 s-au înregistrat peste 900 de scandaluri.

Lipsa unor instituții culturale sau de spectacole (cele din centru fiind inaccesibile, din cauza distanței pentru marea masă de locuitori), ținea populația muncitoare în întuneric și incultură. Lipsa instituțiilor medicale, lipsa de dispensare cu consultații ieftine sau gratuite, sporea pe de o parte efectivul bolnavilor iar pe de alta rostul „medical“ al babelor doctores și al atâtor traficanți de rețete empirice de la barierele orașului²⁾.

Aspecte ale condițiilor grele de viață din mahalaua „Tei“ în perioada anilor 1924—1925 sînt numeroase. Cartierul era lipsit de orice îngrijire din partea edililor orașului; la fel și în ceea ce privește aprovizionarea cu produse alimentare și chiar cu lemne; acestea toate făceau ca viața celor ce locuiau la periferia capitalei să fie din ce în ce mai grea.

În cartierul „Tei“, ca de altfel și în celelalte cartiere mărginașe, lemnele de foc au fost permanente în anii regimului burghezo-mosieresc o problemă deosebit de grea. „Umblu cu un bon de la Primărie, de 3 luni, face omul cu căciula, de meserie măturător de stradă. Ba că nu-s, ba să mai așteptăm, ba că n-are cine să le ducă...“³⁾. „140 de lei suta de chile, se vaită o bătrână“⁴⁾.

În numeroase dosare din arhiva Primăriei se întîlnesc plîngerii ale familiilor de oameni săraci în care sînt relatate cazuri cînd, zile întregi nu aveau ce pune pe foc. Cererile lor însă, nu primeau nici o rezolvare.

În cartierul Grivița Cuțarida, în 1925 majoritatea locuințelor erau mici și făcute din birne sau din nuiele și bulgărite cu pămînt. În aceste cocioabe se îngrămădeau cîte 7—8 persoane, tatăl, mama și copiii iar de multe ori cîte două familii locuiau în aceeași casă. „Vara, praful pe șoselele Grivița și Filantropia se ridica în nori, acoperind tot cartierul. În afară de străzile A, B, C, D, străzi pe care sînt clădite locuințele C.F.R., care sînt ceva mai curățele, toate străzile din partea locului sînt la fel ca celelalte de la periferia orașului; nepavate, neluminate și nealimentate cu apă“⁵⁾.

Într-un memoriu adresat primăriei, locatarii imobilului din str. Nisipari nr. 27 se plîngeau de faptul că locuința era așa de deteriorată încît amenința a cădea din zi în zi pe ei. Comisia însărcinată cu constatarea acestei situații punea în 1927 următorul referat: „La adresa arătată se află o casă joasă avînd 2,10 m pînă la tavan iar streșina la 2 m pînă la sol. Este veche, făcută din 1/2 cărămidă cu pămînt zidită. Tabla de pe acoperiș este mîncată de tot“⁶⁾. Locuințe asemănătoare se găseau și în str. Dragoș Vodă, clădiri construite din paiantă și cu pămînt pe jos⁷⁾.

În perioada crizei economice a capitalismului dintre anii 1929—1933, populația din cartierele mărginașe ale capitalei a suportat tot greul și reperișurile ei.

¹⁾ „Dimineața“, an XXI (1925), nr. 6833 (26 nov.), p. 3.

²⁾ *Ibidem*, nr. 6837 (2 dec.), p. 7.

³⁾ *Ibidem*.

⁴⁾ *Ibidem*, nr. 6830 (23 nov.), p. 3; 6833 (26 nov.), p. 3; 6835 (27 nov.), p. 5; 6837 (2 dec.), p. 3.

⁵⁾ Facla din 23 mai 1925.

⁶⁾ Arhiva Centrală a SPC (PMB), 1927, Sect. Tehn., Dos. 46 (a se vedea și dos. 49, cu sit. similare).

⁷⁾ *Ibidem*, 1929, Dosar nr. 27.

În anii crizei, conform statisticilor burgheze (1933) salariul lunar al lucrătorilor din fabrici și al funcționarilor era foarte mic în comparație cu costul vieții.

„Majoritatea acestor oameni câștigă în medie 2000—3000 lei pe lună”¹⁾. Dacă acesta era salariul pe care-l câștigau cei ce locuiau la periferie lipsa de locuințe le îngreuna și mai mult viața.

— Chiriile pe care le plăteau pentru câte o cameră lipsită de orice fel de dependențe, erau de asemenea foarte ridicate.

În anul 1933 „un apartament modest cu trei camere și dependențe costa 2500—3000 lei pe lună”²⁾, pentru o familie numeroasă din care nu-

Vedere din B-dul Basarab spre Calea Griviței pe la 1930

mai unul lucra, însemna că întregul salariu primit abia putea acoperi chiria.

„În cartierul Tei, o cameră cu săliță și bucătărie, se plătea în 1933 cu 700 lei pe lună” ... „În comună Șerban Vodă, pe o stradă pavată, 2 camere cu electricitate și nici o altă instalație, 900 lei pe lună”. „În cartierul Colentina, o cameră goală și magazie, 800 lei pe lună”, „la Floreasca o cameră și o sală, 650 lei pe lună”³⁾ și așa mai departe.

Din cele de mai sus, se poate constata că o locuință insuficientă ca spațiu și condiții igienice, nu se putea închiria sub o cincime din sa-

¹⁾ Gh. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 9.

²⁾ *Ibidem*, *op. cit.*, p. 10.

³⁾ *Ibidem*, p. 10—11.

lariu, lucru ce determina menținerea populației în condițiile mizere din casele de la periferia orașului.

În această vreme erau numeroase familii care nu aveau nici măcar un bordei așa sărac și ponosit ca cele despre care am vorbit mai sus, din Ferentari, Floreasca sau Tei. Erau cetățeni care ziua trudeau pentru a stringe câțiva lei pe care apoi să-i dea la una din „bombele” din Obor sau din alt cartier unde erau primiți pentru a sta o noapte.

Un ziarist curios a făcut în seara zilei de 20 ianuarie 1933 o vizită la o asemenea „bombă” din Obor — „E mai ieftin aici ca la azilul de noapte ?

— Nu, plătim 5 lei, ca și acolo. Dar la azil te dă afară la ora 5 dimineța, în ger și zăpadă. Și la azil uneori dormi pe cimentul gol și te dă afară pe întuneric, în vântul tăios ce bate în zori de zi pe cheiul Dimboviței și n-ai unde te duce. La „bombe” putem sta un ceas, două mai târziu. ...Apoi ne ia la goană și de aci...

— Dumneata cunoști pe oamenii de aci ? am întrebat pe patron.

— Din 35 câți am azi, garantz pentru 31 pe care îi vedeți aci pe listă. Cunosce dealtfel oel puțin 1.000 de „bombagii”. Asta nu e nici o mirare. E meseria mea”¹⁾.

Iarna anului 1933 a adus multe suferințe populației mărginașe a Capitalei. Bordeiele din Floreasca și în special cele din groapa Floreasca au avut mult de suferit „După tonele de ninsoare căzute în cursul nopții (25 ianuarie), locuitorii s-au trezit dimineța închiși într-o teacă de gheață. Au fost nevoiți să spargă ușa și să sape altă ușă clădită din zăpadă, afară, sau să iasă prin podul casei”²⁾.

În urma numeroaselor plângeri, adresate primăriei capitalei și alte autorități ale vremii, de către cetățenii cartierului Tei, în februarie 1933 s-a făcut o descindere la una din școlile acestui cartier, de pe strada „Mașina de pîne”. Elevii au fost interogați asupra condițiilor de viață pe care ei le duc în familii. Desigur că și de data aceasta, ca și în anii precedenți, oficialitățile s-au mulțumit cu constatarea faptelor fără a lua vreo măsură menită să îmbunătățească condițiile de viață ale oamenilor necăjiți. Iată numai câteva secvențe din răspunsurile pe care au putut să le dea o parte din copiii școlii la întrebările puse de oficialități :

„Tata n-are de lucru... Sintem 5 copii”. Cei mai mulți erau 4—5 frați. Unii aveau cîte 7—9 și chiar 10 frați. Majoritatea locuiau cu chirie, într-o singură cămăruță și aceia neplătită. Urma ca proprietarul să-i dea afară”. „Tata n-are un picior. Mama a fost lucrătoare, dar acum n-are de lucru... Mulți, foarte mulți părinți șomeri, meșteșugari, care nu găseau de lucru cîte două-trei luni. În articolul „Cum trăiesc cei ce se istovesc muncind”³⁾, este relatat cazul unei familii de muncitori din cartierul Ferentari. O femeie de 36 ani, lucrase ca muncitoare țesătoare la una din fabricile de pe calea Rahovei. „Iar acum este o adevărată muritoare de foame”. Fiica ei lucra la aceeași fabrică în care lucrase și mama ei. Distanța de la fabrică pînă acasă era de 3 km și copilă trebuia să o parcurgă zilnic. Ea locuia împreună cu mama ei, care „n-avea decît 36 de ani dar lipsurile i-au brăzdat adinc chipul. „Țesătoarea de cîțva timp n-a mai fost primită nicăieri

¹⁾ „Dimineța”, an XXIX (1933), nr. 9326 (21 ian.), p. 13.

²⁾ *Ibidem*, nr. 9369 (28 ian.), p. 9.

³⁾ *Ibidem*, nr. 9511 (22 iunie), p. 11.

să lucreze. E vârsta prea înaintată — spun stăpînii fabricilor — pentru ca să aibă putere să stea 12 ore în picioare lîngă război. Copila ei de acum se luptă disperată pentru existență. De jur împrejur sînt presărate pe tot întinsul cîmpiei biete locuințe unde mizeria mocnește crunt. Oamenii care și-au pus primele temelii la case pe hăul gol năpădit de bălării, au întrecut cea mai înaltă treaptă a optimismului. „Parcul Fericirii” au dat ei denumirea cartierului care prinde ființă, la margine de oraș, dincolo de ulița Ferentarilor. Acolo, alăturat, locuiesc de cîteva luni doi lucrători de la aceeași fabrică. Soțul și tovarășa lui, la capăt de săptămînă abia reușesc

Circiumă pe Șoseaua Vitan pe la 1930

să cîștige cîte 2—300 de lei. Au lucrat totuși cîte 12 ore pe zi și sînt versați în meserie”¹⁾.

În toată această perioadă de plină criză nu s-a luat nici un fel de măsură în scopul remedierii condițiilor mizere de viață din cartierele marginase ale capitalei. Micii meseriași, lucrătorii sau slujbașii permanenți s-au luptat cu șomajul și cu mizeria. Autoritățile locale nu s-au preocupat în această vreme nici de pavaj, nici de lumină, nici de canalizare. Populația se plîngea de praful ce îneca locuințele din mahallale, vara, de noroiul din timpul toamnei sau iernii, de lipsurile și necazurile ce se înmulțeau zi de zi. „Cînd se face ceva, spunea un martor ocular, merge de preferință la centru. Dar mahallaua poate răbda și poate să aștepte. E o minune că

¹⁾ „Dîmineața”, an XXIX (1933), nr. 9511 (22 iunie), p. 11.

lumea asta necăjită poate să reziste. T.B.C.ul, paludismul, tifosul, scarlatina, seceră numeroși tineri și vîrstnici" ¹⁾).

În anii 1934—1944, în orașul București erau sute de străzi și acestea în special la periferie nepavate și fără instalație electrică. Aspectul acesta al periferiei Capitalei caracterizează pe deplin regimul de exploatare și asuprire capitalistă.

Ultimul cartier asupra căruia ne-am propus să insistăm în descrierea noastră este cartierul „Balta Albă”, situat în partea de sud a orașului.

Aspectul actual al Căii Griviței

Acest cartier, cu căsuțe răsfirate și care de care mai mizere în cadrul și în jurul căruia primăria depune gunoaiile adunate din oraș la un moment dat a fost denumit în mod ironic „Parcul Margareta”.

Locuitorii cartierului Balta Albă, arătau în martie 1941 printr-o plîngere adresată primăriei situația în care se găseau :

„În fața caselor noastre se află o groapă mare care este provenită din fabricarea cărămizii al cărei proprietar este Banca „Mayer et Aftalion” azi „Societatea în lichidare Balta Albă” condusă de Dl. Mayer et Aftalion cu sediul în București str. Doamnei nr. 4.

Această groapă este un adevărat focar de infecții pentru noi și copii noștri din cauză că se depozitează diferite gunoaii în ea.

¹⁾ „Dimineața”, an XXX (1934), nr. 9989 (18 oct.), p. 9.

Pentru acest caz ne-am mai plîns în nenumărate rînduri (la autorităţi dar nu s-a luat nici o măsură" ¹⁾).

Urmare acestei plîngerii, comisia însărcinată cu constatarea faptelor, arată că groapa a rezultat din exploatarea pietrişului şi nisipului de către Societatea Anonimă Balta Albă, proprietara terenului, cu domiciliul în Bucureşti str. Doamnei nr. 4.

Exploatarea încetase în anul 1921 fără a se face nici un fel de amenajare conform prevederilor regulamentelor în acest sens. Fundul gropii era acoperit cu apă iar malurile neconsolidate.

Situaţia grea a locuitorilor periferiei capitalei şi în acelaşi timp a muncitorilor care de altfel locuiau în aceste cartiere mărginaşe pe vremea regimului burghez-moşieresc, reiese din condiţiile necorespunzătoare de locuit. Chiriile erau foarte ridicate, ajungînd să absoarbă pînă la 1/3 din salariu, deşi condiţiile de locuit erau foarte proaste. Muncitorii locuiau în încăperi insalubre construite din paianţă, cu pămînt pe jos, într-o încăpere locuiau între 4 şi 8 persoane.

Perioada dictaturii militaro-fasciste şi a războiului antisovietic s-a caracterizat printr-o extraordinară intensificare a exploatării maselor de oameni ai muncii şi printr-o accelerată pauperizare a acestora. Locuind în condiţii cu totul neadmise, cu salarii reduse, aceşti oameni trebuiau să muncească în condiţii de teroare pentru a-şi putea întreţine familiile lor. Într-un document din luna ianuarie 1942 al P.C.R. se arată: „Cu baionetele şi mitralierele în spate, ameninţaţi cu carceră şi Curtea marţială, muncitorii lihnîţi de foame lucrează 12—16 ore pe zi”²⁾.

Aceasta era situaţia în general a celor cîteva cartiere pe care ne-am propus să le analizăm, înainte de 23 August 1944. Dar şi războiul a adus numeroase pagube cartierelor mărginaşe, mai ales în urma bombardamentelor exercitate de aviaţia anglo-americană.

După datele Institutului Central de Statistică³⁾, în cele patru sectoare ale Capitalei (fără comunele suburbane) au fost atinse 10.221 clădiri dintre care complet distruse 44% (4470), grav avariate, 30% (3008) şi uşor avariate 26% (2693). Din aceste clădiri 7% erau publice, iar 93% particulare⁴⁾.

S-a evaluat că în urma bombardamentelor au rămas fără locuinţă (exclusiv comunele suburbane) 21.000 gospodării, adică 75.000 de oameni (aproape o zecime din populaţia celor patru sectoare ale municipiului⁵⁾).

O altă calamitate de care a avut de suferit oraşul a fost şi continuarea pe mai departe a acţiunii de întindere haotică a oraşului⁶⁾. Pe şoseaua Chitila, periferia oraşului a ajuns la linia forturilor; pe şoseaua Pantelimon, Afumaţi şi aci parcelările s-au apropiat de linia forturilor.

„De jur împrejurul oraşului se tot fac parcelări în plin cîmp şi se construiesc mereu case rudimentare, pe străzi nepavate, pline de bălţi şi noroaie iarna, şi de praf şi gunoaie vara. Aceste parcelări croite fără plan, la marginea oraşului, după interesele parcelatorilor şi speculanţilor de

¹⁾ Arhiva Centrală a S.P.C. (P.M.B.), Sect. tehn., dos. 261/1941.

²⁾ *Documente din istoria Partidului Comunist din România*, Buc., E.P.L.P. 1953, ed. II, p. 355.

³⁾ Comunicări statistice, 15.V.1945.

⁴⁾ Arhiva centrală a SPC, Serv. Tehn., dos. 10/1945.

⁵⁾ *Ibidem*, fila 1.

⁶⁾ *Ibidem*, fila 1—2.

terenuri, ocupă întinderi de mii de hectare, cu străzi de sute de kilometri lungime, fără lucrări edilitare, nici măcar șanțuri de scurgere ca la țară¹⁾.

Lipsa de credite pentru locuințe populare a fost iarăși o cauză principală a întinderii aglomerației bucureștene. Sărăcimea a fost lăsată să se descurce singură, și vedem cum s-a descurcat. Majoritatea populației Capitalei neputând câștiga suficient pentru a plăti o locuință civilizată situată pe o stradă pavată și prevăzută cu apă, canal și lumină electrică a fost forțată să-și găsească sau să-și clădească o locuință în câmp unde terenul

Vedere generală a cartierului „Floreasca“

era mai ieftin și unde fiecare își construia cum putea. Întotdeauna s-au găsit proprietari sau speculanți de terenuri care au lotizat terenuri în câmp fără lucrări edilitare, cu plata în rate și cumpărătorii nu au lipsit. Așa s-au născut cea mai mare parte din cartierele mărginașe ale capitalei.

¹⁾ În 1911 suprafața clădită a Capitalei și a sateilor pînă la forturi era de circa 5570 ha., pe care încăpea o populație de 340.000 locuitori, cu densitatea de 61 locuitori la ha. În 1927, suprafața clădită a orașului cu suburbanele era de circa 6400 ha cu o populație de 600.000 locuitori, cu densitatea de 93 locuitori pe ha. În 1941 suprafața clădită a orașului și suburanelor pînă la forturi era de circa 8480 ha, cu o populație de un milion (992536) locuitori, deci cu o densitate de 117 locuitori la hectar.

Din 1911 pînă în 1941, suprafața de oraș construit, sau de vatră de sat din interiorul liniei forturilor, a crescut de la 5570 la 8480 ha, adică cu 53% (Arhiva Centrală a S.P.C., Serv. Tehnic, dos. 10/1945).

Blocuri noi pe șoseaua Giurgiului

Unii vizitatori străini caracterizau în scrierile lor Bucureștiul de odinioară ca fiind un orașel modern, plantat în mijlocul unui sat uriaș.¹⁾ În anii puterii populare, sub conducerea Partidului Muncitoresc Român s-a trecut în mod sistematic la ștergerea treptată a contrastului dintre centru și periferie. Dezvoltarea orașului se realizează de astă dată pe baza unei schițe de sistematizare concepută după cele mai înaintate principii de urbanistică.

Putem spune că începînd cu anii 1947—1948, capitala R.P.R. reprezintă an de an unul din șantierele de seamă ale patriei noastre, în care sînt aplicate cu consecvență metode noi arhitecturale și se obțin rezolvări remarcabile în acest domeniu.

Ideea generală care a stat și rămîne la temelia reconstrucției socialiste a Bucureștilor este păstrarea bazelor urbanistice ale orașului creat de-a lungul istoriei, cu o zonă centrală limitată la un inel interior — bulevardele Basarab, N. Titulescu, Ilie Pintilie, șoseaua Ștefan cel Mare, Panduri, Tudor Vladimirescu în jurul cărora sînt grupate cartiere care formează unități bine conturate cu o structură armonioasă.

Orașul nou, care se clădește în mijlocul sau la marginea celui vechi poate fi sintetizat în cifre și fapte după cum urmează: numai în perioada 1958—1961 au fost construite din fondurile statului și s-au dat în folosință 32.600 apartamente dintre care în 1960 — nouă mii apartamente, în 1961 — 12.400 apartamente, iar în anul 1962 au fost construite 13.400.

¹⁾ Memoriu din 14 mai 1834 s.n. în Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria romînilor*, vol. XVII, p. 358—359.

Harta Capitalei s-a îmbogățit ande an cu ansambluri și grupuri noi de clădiri care transformă Bucureștii într-un oraș modern.

De la primele lucrări de construcție din 1947 la ansamblul Ferentari și pînă la armoniosul complex din Piața Palatului sau la trainicile clădiri ce străjuiesc cartierele Grivița, Ștefan cel Mare, Mihai Bravu, Olteniței, Giurgiului, Balta Albă, Giulești și multe altele, putem spune că s-a născut și dezvoltat în oraș o înfloritoare industrie a construcțiilor.

Noile construcții — sublinia tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej — vor schimba complet înfățișarea Bucureștilor cu străzi spațioase, locuri primitoare, magazine moderne, cu noi edificii de învățămînt și cultură.

Gîndindu-ne la viitorul Bucureștilor, în fața noastră se conturează de pe acum imaginea grandioaselor bulevarde și magistrale, a marilor cvartale de locuințe ce vor fi amplasate în interiorul și la marginea orașului, în locul vechilor mahalale de ieri, exprimată prin impresionanta cifră de 80.000 apartamente — șoseaua Giurgiului, șoseaua Alexandriei, Armatei Sovietice, noua străpungere nord-est, bulevardul Basarab, Titulescu, strada Sebastian și multe alte străzi ce vor fi dotate cu blocuri de 8—10 etaje.

Cartierele Balta Albă, Drumul Taberii, Jiului, Rahovei, Ghencea și altele vor găzdui între 100—200 de mii de locuitori.

An de an Capitala va fi schimbată și înfrumusețată iar cartierele periferiei uitate în trecut de edilii orașului, astăzi sub ochii noștri devin fiecare la rîndul lor, un oraș modern, cu blocuri noi, cu bulevarde spațioase, iluminate noaptea cu lumina feerică a neonului.

Aspectul actual al fostei „Gropi Floreasca“

